

STIRR 201333

**Kennisprogramma regionale beeldverhalen
Verslag van de activiteiten 2010-2012/13**

20-12-2013

Verplichtingnummer 1-8282 (2012)

Verplichtingnummer 1-7835 (2011)

Verplichtingnummer 1-7522 (2010)

Contactpersoon EZ: Mieke Bakkenes

Inhoud

1. Inleiding
2. Te behalen resultaten
3. Vijf goede voorbeelden
4. Repertoire van mogelijke aanpakken
5. Kennis van do's en don'ts
6. Leerpunten beschreven en verspreid
7. Partijen met leerervaringen aan de slag
8. Regelgeving en belemmeringen
9. Verankering
10. Resultaten en activiteiten
11. Tot slot

Bijlage 1 Gevolgde projecten

Bijlage 2 Georganiseerde sessies en presentaties

Bijlage 3 Communicatie rondom Regionale Beeldverhalen

Colofon

©Stichting Innovatie Recreatie & Ruimte, 20-12-2013

Contactpersonen: Hans Hillebrand, Rob Berkers, Tanja Emonts, Marien Borgstein
Stichting Innovatie Recreatie & Ruimte (STIRR)
Hoofdstraat 82
3972 LB Driebergen

Tel. 0343 - 524750

Fax 0343 - 524781

e-mail: info@recreatieenruimte.nl

1. Inleiding

In 2010 ging het Kennisprogramma regionale beeldverhalen van start met als doel het opbouwen en uitwisselen van kennis rondom beeldverhalen. Het versterken van vijf door het IPO aangewezen pilotprojecten en het aftappen en verspreiden van de daar opgedane leerervaringen stond centraal. Daarnaast zouden ook andere initiatieven aandacht moeten krijgen. Het Kennisprogramma zou op deze wijze handvatten aan bestaande en toekomstige initiatieven moeten bieden.

Het Kennisprogramma Regionale Beeldverhalen is uitgevoerd door de Stichting Innovatie Recreatie & Ruimte (STIRR). De financiering vond plaats door het ministerie van EZ. Het Kennisprogramma kende in beginsel een looptijd van ongeveer 3 jaar; van 2010 tot en met 2012. In de loop van 2010 is de financiering rondgekomen voor jaar 1. Daarbij heeft het toenmalige Ministerie EL&I (nu EZ) de intentie uitgesproken om gedurende 3 jaar te financieren en is afgesproken dat per jaar op basis van behaalde resultaten en gemaakte plannen definitieve besluitvorming over subsidieverlening zou plaatsvinden. Dat is gebeurd. Uiteindelijk is de doorlooptijd van het programma verlengd tot 31 oktober 2013. Dit vooral vanwege de organisatie van de aanbidding van het advies van de commissie Regionale Beeldverhalen (zie beneden).

2. Te behalen resultaten

In het projectplan uit 2010 zijn de eindresultaten van het kennisprogramma – te bereiken drie jaar na de start - als volgt omschreven:

- Er zijn goede voorbeelden (circa vijf) van regionale beeldverhalen.
- Er is een repertoire van mogelijke aanpakken ontwikkeld.
- Kennis is ontwikkeld van do's en don'ts.
- De belangrijkste leerpunten zijn beschreven en verspreid zodat ze door een ieder gebruikt kunnen worden.
- Regionale overheden, ondernemers en eventueel andere partijen zijn met de leerervaringen uit de pilots in hun eigen gebied aan de slag gegaan.
- Verbeteringen op het vlak van regelgeving en belemmeringen hebben plaatsgevonden of zijn in procedure.

Wij hebben daar in het projectplan 2012 nog een zevende punt aan toegevoegd: verankering van vergaarde kennis na afloop van het programma.

In de volgende paragrafen zullen deze resultaten achtereenvolgens aan bod komen.

3. Vijf goede voorbeelden

Gestart is met vijf pilots die waren geaccordeerd door alle leden van de Adviescommissie EZ van het IPO, zijnde de twaalf gedeputeerden van EZ:

- Dijk van een Delta (over het Nederlandse rivierengebied);
- Friese Meren
- Parkstad Limburg
- Veluwe
- Bossen van Bezinning (Brabant)

De eerste vier pilots hebben zich gedurende de periode 2010-2012 meer of minder voorspoedig ontwikkeld. De pilot Bossen van Bezinning is als zelfstandig beeldverhaal beëindigd. In bijlage 1 wordt kort verslag gedaan van dit alles.

Tegenover het wegvallen van een van de oorspronkelijke pilots staat dat in samenhang met Dijk van een Delta drie nieuwe beeldverhalen nadrukkelijk in ons vizier zijn gekomen, in de zin dat ze (ook) door ons ondersteund zijn:

- Duurzame Jachthaven van de Toekomst (in Zeeland);
- Meeting of the Waters (Biesbosch/Dordrecht);
- Poort van Nederland (in het Rijnstrangengebied).

Ook de ontwikkelingen in deze beeldverhalen zijn kort in bijlage 1 beschreven.

Algemeen kan worden geconstateerd dat veel beeldverhalen een hick-up hebben bij de overgang van visie naar uitvoering. Zie voor een uitgebreidere beschrijving daarvan het Advies van de Adviescommissie Regionale Beeldverhalen, met name hoofdstuk 3¹.

4. Repertoire van mogelijke aanpakken

Voor regionale beeldverhalen bestaat geen blauwdruk, zo hebben we kunnen constateren. In ieder gebied zijn de doelen anders, zijn andere stakeholders van belang en spelen andere factoren een rol die het proces beïnvloeden. Sommige beeldverhalen starten bij een overheid (bijvoorbeeld Parkstad), andere juist bij ondernemers. Hoe

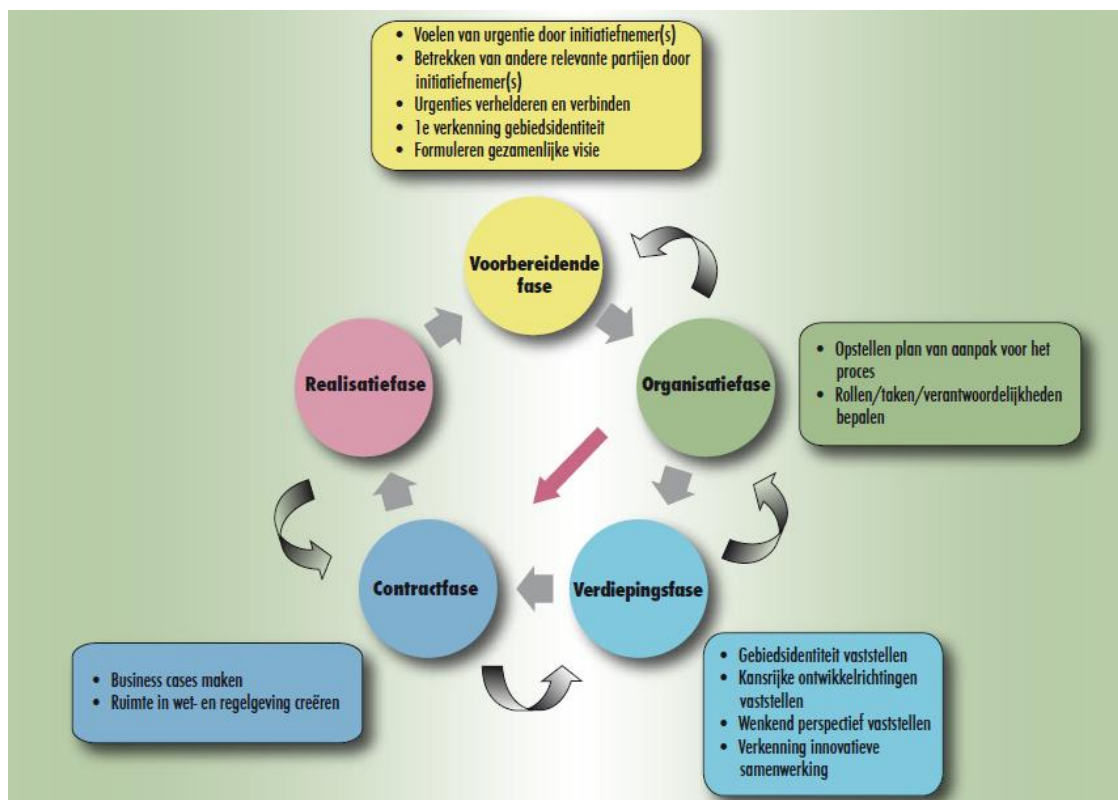
¹ All you need is lef. De gastvrijheidseconomie, smeeroilje voor gebiedsontwikkeling met duurzaam rendement, Adviescommissie Regionale Beeldverhalen, Arnhem 2013 (<http://tinyurl.com/n5mpxve>). Zie ook het artikel over het advies in ROMagazine van september 2013, pp. 10-12.

het ook zij, het is van groot belang dat ondernemers uiteindelijk aan het stuur komen, en overheden hen faciliteren in het ondernemen.

Drie andere zeer essentiële voorwaarden voor een succesvol proces zijn:

- Gevoel van urgentie en langdurig commitment;
- Samenwerking vanuit vertrouwen;
- Lef en inventiviteit.

In de factsheet *Ervaringen met Regionale Beeldverhalen* (<http://tinyurl.com/p2qhfuy>) worden in totaal tien kritische succesfactoren onderscheiden. Deze factoren zijn naar voren gekomen uit onze analyse van de pilotprojecten. In deze factsheet is ook een schema opgenomen waarin we laten zien wat belangrijke aandachtspunten zijn om een regionaal beeldverhaal (of een soortgelijk proces) vorm te geven. Ook hier geldt weer: het schema is geen blauwdruk, maar geeft wel houvast en inspiratie. En dat werkt: het processchema is op andere plekken in het land al opgepakt als handige tool.

5. Kennis van do's en don'ts

De in de vorige paragraaf genoemde kritische succesfactoren zeggen al iets over wat wel en wat niet te doen. Hier wordt dat wat minder schematisch geformuleerd vanuit de observaties van de Adviescommissie Regionale Beeldverhalen:

- Het DNA van een gebied gebruiken als uitgangspunt voor een beeldverhaal werkt prima;
- Het is zaak de ondernemers zo snel mogelijk aan het stuur te krijgen, zonder ze geheel los te laten. Want uiteindelijk is een regionaal beeldverhaal een privaat-publieke onderneming;
- Een uitdagende toekomstvisie helpt zeer om partijen te verleiden om mee te doen;
- Daarvoor is het ook nodig dat je scherp kunt aangeven waar problemen liggen of gemiste kansen;
- Vaak zal het nodig zijn om problemen en kansen ook te koppelen aan bepaalde actoren. Alleen zo krijg je uiteindelijk samenwerking van de grond;
- Boegbeelden zijn nodig, zowel bij overheden als bij ondernemers;
- Regionale beeldverhalen zijn langjarige processen en vragen dus ook om langjarige commitments en een redelijke hoeveelheid procesgeld. Aan beide ontbreekt het te vaak;
- Betrek tijdig de gemeenten. Nu starten beeldverhalen vaak als een co-productie van provincie(s) en ondernemers, en worden gemeenten te laat geïnvolveerd;
- Ondanks alle goede bedoelingen is er nog steeds sprake van horizontale verkokering bij overheden en onduidelijkheid over wie waarvoor verantwoordelijk is. Houd daar rekening mee bij de inrichting van het proces;
- Hetzelfde geldt voor het tijdsbeslag van allerlei procedures;
- Een van de tegeltjeswijsheden die bij Habiforum veel gebruikt werd was: Als je doet wat je deed, krijg je wat je kreeg. Dat geldt ook voor beeldverhalen. Dus wil je echt iets anders, dan is innovatie nodig, bijvoorbeeld ten aanzien van verdienmodellen;
- Denk goed na over de vraag welke ondernemers je gaat betrekken. Veel, vaak kleine bedrijven, zijn sterk gefocust op overleven en dus op de korte termijn. Daar heb je dus niet zo veel aan als het gaat om een traject dat pas op lange(re) termijn gaat renderen;
- Vertel van het begin af aan dat je begint aan een beeldverhaal om tot gezamenlijke investeringen te komen. Het is dus geen vrijblijvende exercitie;

- Ben je scherp bewust van ieders rol, en spreek elkaar daar ook op aan;
- Investeer in het begrijpen van de andere partijen. Dat is een goede basis om tot vertrouwen te komen.

6. Leerpunten beschreven en verspreid

Gedurende de uitvoering van het Kennisprogramma Regionale Beeldverhalen zijn diverse factsheets gemaakt met de leerervaringen die zowel hardcopy als via de website toegankelijk zijn:

- Gebiedsfondsen en beeldverhalen (<http://tinyurl.com/p6wacyu>);
- Staatssteun en beeldverhalen (<http://tinyurl.com/nn6uux4>);
- Inspiratiereis the Broads: Britain's Magical Waterland (<http://tinyurl.com/qbglp7a>);
- Ervaringen met regionale beeldverhalen, een tussenbalans (<http://tinyurl.com/p2qhfuy>);
- Verwoorden en verbeelden (<http://tinyurl.com/n9rapnv>).

Verder zijn er twee nationale congressen georganiseerd. Het congres "Vrije Tijd en Gebiedsontwikkeling, van visie naar praktijk", dat op 21 april 2011 in Voorthuizen plaatsvond, had als ondertitel "De rol van beeldverhalen", en was dus geheel aan het thema beeldverhalen gewijd. Het congres is door ongeveer 160 (merendeels betalende) personen bezocht en is georganiseerd door STIRR in samenwerking met Telos, Kenniscentrum Recreatie en InnovatieNetwerk. En met financiële steun van het toenmalige Ministerie van EZ via het Kennisprogramma Regionale Beeldverhalen.

Het tweede congres, van 17 januari 2013 te Tilburg, was breder van opzet en had als titel: "Gastvrij Nederland, Leisure Port van Europa". Het ging zowel over regionale projecten (beeldverhalen en leisure hotspots) als over green deals. STIRR heeft het georganiseerd samen met Gastvrij Nederland en Midpoint Leisure Boulevard. Financiële steun kwam ook uit het Kennisprogramma Regionale Beeldverhalen en uit het Innovatieprogramma Green Deals. Het congres is door het maximale aantal van 100 (merendeels betalende) personen bezocht.

Verder zijn er diverse sessies georganiseerd voor partijen die met beeldverhalen bezig zijn. Bijlage 2 bevat een overzicht. En ook zijn beeldverhalen regelmatig aan de orde geweest in de Nieuwsbrief van STIRR. Zie bijlage 3.

De door ons ingestelde Adviescommissie Regionale Beeldverhalen heeft een of meer bezoeken gebracht aan de volgende beeldverhalen:

- Friese Meren (12 juli 2011);
- Dijk van een Delta (25 oktober 2011 en 14 november 2012);

- Meeting of the Waters (14 november 2012);
- Poort van Nederland (18 december 2012);
- Jachthaven van de Toekomst (20 april 2012 en 14 september 2012);
- Parkstad Limburg (12 september 2012).

Bij deze bijeenkomsten waren zowel ondernemers, ambtenaren als bestuurders aanwezig. Telkens is daar op maat advies geleverd over de aanpak van een bepaald beeldverhaal.

De adviescommissie heeft haar bezoeken ook gebruikt om een meer algemeen advies op te stellen over gastvrijheid en gebiedsontwikkeling, en wat je moet doen en laten om van die combinatie een succes te maken. Het is verschenen onder de titel "All you need is lef. De gastvrijheidseconomie, smeerolie voor gebiedsontwikkeling met duurzaam rendement" (<http://tinyurl.com/n5mpxve>) - zie ook paragraaf 9.

7. Partijen met leerervaringen aan de slag

Zeven beeldverhalen (zie boven paragraaf 3) zijn intensief gevolgd en geadviseerd over de aanpak. Dat is gedaan via bilaterale contacten, gezamenlijke sessies met de trekkers (en soms ook andere betrokkenen) en bezoeken van de adviescommissie. Dat heeft volgens de participanten geholpen om de voortgang te bespoedigen.

Verder is er sprake geweest van een olievlekwerking. Eind 2012 telde STIRR ongeveer 20 initiatieven waar aan een regionaal beeldverhaal of een vergelijkbaar traject wordt gewerkt (zie kaartje). Ongetwijfeld zijn er nog meer die wij (nog) niet gezien hebben of die heel recent van start zijn gegaan. Dat betekent dat we uitgaande van de vijf pilots waarmee we gestart zijn in korte tijd een verviervoudiging van initiatieven hebben gekregen. Geconcludeerd kan daaruit worden dat het instrument regionale beeldverhalen blijkbaar een toegevoegde waarde heeft in de praktijk.

Enkele regionale toeristische initiatieven in beeld

8. Regelgeving en belemmeringen

In elk van de pilotprojecten zijn er specifieke belemmeringen naar voren gekomen, vaak rond wet- en regelgeving.

Bij Dijk van een Delta hebben wij geconstateerd dat de publiek-private samenwerking niet optimaal functioneerde. Voor de publieke partijen was onduidelijk waarin private partijen precies wilden gaan investeren, welke bredere maatschappelijke betekenis die investeringen hadden en wat er precies van publieke zijde nodig was. Voor private partijen was onduidelijk wat de publieke partijen konden bieden. Op advies van in dit geval de Adviescommissie Regionale Beeldverhalen is een traject gestart om deze punten heel nadrukkelijk met elkaar te bespreken en vast te leggen in een convenant-achtige overeenkomst.

Bij de Jachthaven van de Toekomst waren cq zijn ten minste twee heikele punten te benoemen:

- De hoogte van het waterpeil. Een besluit daarover leek in eerste instantie nog enkele jaren op zich te laten wachten, hetgeen lastig was voor de ondernemer. Hij moest voor het ontwerp van de bebouwing weten waar hij van uit moest gaan. Bovendien zou vanaf een bepaalde peilhoogte het project onbetaalbaar worden. In het kader van de begeleiding van het project hebben we er aan bijgedragen dat in dit dossier een besluit is genomen;

- De hoogte van de erfpacht. In het plan is de aanleg van nieuw land opgenomen. Daarover moet erfpacht betaald worden. Partijen waren van begin af aan behoorlijk verdeeld over de vraag hoe hoog die erfpacht mocht/moest zijn. De Adviescommissie Regionale Beelverhalen heeft bemiddeld in dat traject en veel waardering gekregen van betrokkenen voor de deskundige inbreng via een expert op erfpacht gebied (Andrew van der Zee). Voor zover bekend (juli 2013) is de erfpachtkwestie opgelost.

In Poort van Nederland willen ondernemers en gemeenten de vrijetijdseconomie ontwikkelen tot drager van de gebiedsontwikkeling. In dit gebied speelt ook een opgave voor hoogwater en waterveiligheid waarvoor RWS aan de lat staat. Dat biedt op zich een kans, maar vereist wel dat er een koppeling tussen die twee uitdagingen wordt gelegd. De *linking pin* zit in het draagvlak dat RWS nodig heeft om de waterdoelen snel en tegen zo gering mogelijke kosten te realiseren. Wij hebben geadviseerd om RWS aan te bieden dat je als regio voor dat draagvlak wilt én kunt zorgen, in ruil voor vrijheid om zelf te bepalen hoe je de beoogde doelen gaat realiseren. En dat vast te leggen in een convenant.

In Meeting of the Waters speelt vervoer over water (Aquabus) een belangrijke rol om de verschillende initiatieven van ondernemers te verbinden. Aquabus wil dit graag doen maar dan moeten de overheden wel regelen dat er voldoende en kwalitatief goede aanlandingspunten komen.

In Friesland blijkt een grote belemmering de herindeling van gemeenten die daar momenteel plaatsvindt. Daardoor is de energie te veel naar binnen gericht en te weinig naar buiten. Begrijpelijk, maar het kan funest zijn voor een ondernemersinitiatief zoals in Friese Meren.

In Gelderland is vanuit de provincie zelf geconstateerd (o.a. door gedeputeerde Van Dijk op het congres van 17 januari 2013) dat de verkokering binnen het provinciehuis een struikelblok is. De uitdaging voor de provincie is om meer te gaan denken in termen van 'wat is nodig om een initiatief tot uitvoering te brengen?'. Daar wordt nu aan gewerkt, maar de verkokering als zodanig is daarmee nog niet opgelost.

9. Verankering

De meest concrete verankering verloopt via de Academische Werkplaatsen (zie <http://tinyurl.com/nom94ek>) Via een legaat van het voormalige Kenniscentrum Recreatie (KCR) zijn er fondsen

beschikbaar gekomen om tot pakweg begin 2014 Academische Werkplaatsen te organiseren, in eerste instantie te richten op de regionale verbinding tussen natuur en de gastvrijheidseconomie, maar later wellicht uit te bouwen naar 'Vrijetijd en Gebiedsontwikkeling'. Zo'n Academische Werkplaats bundelt de ervaringen die momenteel worden opgedaan in de zoektocht naar productieve combinaties van natuur en de gastvrijheidseconomie, geeft die zoektocht een onderzoeksagenda en gezicht, vormt een platform voor de uitwisseling van projectervaringen, evalueert projecten, legt de opgedane ervaring vast en verspreidt de opgedane inzichten. Daarmee dient de academische werkplaats zowel de kennisontwikkeling als de ontwikkeling van de sector in onderlinge wisselwerking. De Academische Werkplaatsen vinden plaats onder de vlag van het Actieprogramma dat hoort bij de Toekomstagenda Vrije Tijd en Toerisme. Uitvoerders zijn STIRR en Telos. Deelnemers zijn in potentie alle regio's waar aan regionale identiteit in relatie tot gastvrijheid gewerkt wordt.

Tot eind 2013 zijn er bijeenkomsten geweest in Leisure Boulevard (Brabant), Amsterdam Metropoolregio, Friese Meren, Noordkop Noord-Holland (bij Alkmaar), Vechtdal (bij Zwolle), Nationaal Park De Biesbosch en Veluwerandmeren. Verder is er een spiegelsessie gehouden, waarin de deelnemers geprobeerd hebben het geleerde samen te vatten, om van daaruit een programma te maken voor de rest van de looptijd van het programma. Daar is ook de start aangekondigd van een Wikipedia waarvoor deelnemers zelf - bij voorkeur korte - documenten kunnen aandragen. Thema's zijn: Fasering van processen; Organisatiemodellen; Nieuwe verdienmodellen; Kwaliteit ontmoeting; Interne en externe marketing; Dynamische monitoring. Zie <http://tinyurl.com/p5j8r2u> ..

Belangrijk in de verankering is ook het al eerder genoemde advies van Commissie Regionale Beeldverhalen, dat op 4 september 2013 aan ondernemers, rijk en provincies is aangeboden. Daarin worden acht concrete acties voorgesteld die de smeeroilie-functie van de gastvrijheidseconomie voor gebiedsontwikkeling kunnen versterken. Die acties zijn (met tussen haakjes steeds de belangrijkste actor):

1. Draag successen uit en organiseer dat er van elkaar geleerd wordt (rijk).
2. Maak op systeemniveau ruimte voor regionale initiatieven van onderop (provincie).
3. Ondersteun Green Deal-achtige ondernemersinitiatieven (rijk).
4. Stimuleer innovatie d.m.v. een Leisure Hotspotcompetitie, zoals in de logistiek al is gedaan (sector).

5. Zorg dat er een SER-advies komt over de gastvrijheidssector en gebiedsontwikkeling (rijk).
6. Formeer een Expertisegroep Gastvrijheidseconomie die ondernemers en overheden met raad en daad bij kan staan (sector).
7. Maak een Innovatie Actie Programma zoals de Topsectoren (topondernemers).
8. Kom tot verbeteringen op het terrein van financiering (sector).

De hoofdconclusie is dat niemand hoeft te wachten tot deze acties zijn uitgevoerd. Partijen kunnen desgewenst gewoon aan de slag gaan. De praktijk laat zien dat je dan een heel eind komt.

Het advies van de Commissie Regionale Beeldverhalen is ook bewerkt tot een artikel voor RO-Magazine. Het is september 2013 verschenen onder de titel: Gastvrijheidseconomie: smeerolie voor gebiedsontwikkeling met duurzaam rendement.

Een andere vorm van verankering verloopt via het idee uit de Toekomstagenda om Leisure Hotspots (in feite topregio's wat betreft beeldverhalen) te ontwikkelen. Dat daagt regio's uit om daaraan te gaan werken. In de regio Biesbosch heeft men al verkend wat er zou moeten gebeuren om van die regio een hotspot te maken. Vanuit Leisure Boulevard is aan STIRR, als coördinator van de Actieagenda Toekomstagenda, gevraagd wat de regio zou moeten doen om het predikaat Leisure Hotspot te krijgen. En ook de regio Noord Limburg heeft aangegeven wel iets in zo'n predikaat te zien.

De verdere verankering vindt plaats via de vastgelegde resultaten van het Kennisprogramma, met name de Factsheets (zie boven).

10. Resultaten en activiteiten

Het programma is steeds uitgevoerd en verantwoord aan de hand van de volgende lijst met activiteiten: Leersessies; Ondersteuning Adviescommissie Regionale Beeldverhalen; Bilaterale contacten met pilots; Kennismanagement; Schakelen en makelen met het netwerk; Communicatie; Intern overleg en afstemming; Evaluatie en verslag; Adviescommissie.

Deze activiteiten zijn, uit efficiency overwegingen, zo gekozen dat ze telkens meerdere resultaten dienen. Bijvoorbeeld de activiteit leersessies helpt om goede voorbeelden te krijgen, zorgt voor kennis van do's en don'ts, helpt leerpunten te benoemen, geeft inzicht in belemmeringen in regelgeving en draagt bij aan verankering.

Om wat meer zicht te krijgen op de relatie tussen activiteiten en resultaten hebben we in onderstaande tabel geprobeerd activiteiten zo veel als mogelijk één op één te koppelen aan resultaten. Met die

kennis in het achterhoofd kan de financiële verantwoording per activiteit (zie aldaar) enigszins vertaald worden in een financiële verantwoording per resultaat.

Activiteit	Resultaat
Leersessies	Regelgeving en belemmeringen
Ondersteuning Adviescommissie	Kennis van do's en don'ts
Bilaterale contacten	Vijf goede voorbeelden
Kennismanagement	Repertoire van mogelijke aanpakken
Schakelen en makelen met netwerk	Partijen met leerervaringen aan de slag
Communicatie en p.m. academische werkplaatsen	Verankering
Evaluatie en verslag	Leerpunten beschreven en verspreid

Het werk van de adviescommissie is ondersteunend aan alle resultaten, evenals de activiteit intern overleg.

11. Tot slot

Per brief van 22 november 2012, kenmerk DGTI-TOP 12364356 is STIRR toestemming verleend een deel van het budget 2012 dat bestemd was voor de adviescommissie Regionale Beeldverhalen te herbestemmen voor met name:

- Het tot uitvoering pushen van de door IPO geselecteerde Regionale Beeldverhalen;
- Het ondersteunen van andere regionale Beeldverhalen;
- Extra communicatie over het geleerde;
- 2.500 euro voor de accountantscontrole van het gehele driejarige programma.

Uiteindelijk is geconcludeerd dat de eerste drie doelen het meest efficiënt bereikt konden worden via de Adviescommissie, en er dus beter niet herbestemd kon worden (behalve budget voor accountantscontrole). Er is vooral extra tijd gestoken in de "nieuwe" beeldverhalen Jachthaven van de Toekomst (intensieve begeleiding op het cruciale pacht dossier), Meeting of the Waters (advisering over hoe aan de slag te gaan) en Poort van Nederland (advies over koppeling met waterdoelen). Door het verder brengen van deze drie beeldverhalen heeft ook het IPO Beeldverhaal Dijk van een Delta een stimulans gekregen.

Wat betreft de communicatie is er voor gekozen extra energie te stoppen in de inhoud van het advies “All you need is lef”, alsmede in het bevorderen dat het advies in een vruchtbare bodem zou landen. Getuige de toezegging van gedeputeerde Theo Rietkerk dat hij het advies zal gaan agenderen in de IPO Adviescommissie Economie en Energie, en de reactie van ondernemersvoorzitter Theo Ruijs dat hij het mee zou nemen in de Topsector-proof visie van de gastvrijheidssector (wat hij ook heeft gedaan), lijkt deze strategie geslaagd.

Bijlage 1 Gevolgde projecten

Regionaal Beeldverhaal Dijk van een Delta

Onder het motto 'Overleven met water' heeft een groep van twaalf recreatieondernemers in 2009 het initiatief genomen tot het pilotproject Dijk van een Delta. De aanleiding voor het project is niet zozeer een acuut probleem als wel de kansen die de ondernemers zien om meer te verdienen met recreatie en toerisme door het Nederlandse rivierengebied verder te ontwikkelen. De ondernemers beseffen dat dit alleen kan door samen te werken met andere ondernemers, overheden en organisaties. De overheden en organisaties wilden participeren omdat zij de potenties van het gebied erkennen en de energie bij de ondernemers waarderen.

Belangrijke resultaten tot nu toe:

- In enkele jaren is een actief netwerk opgebouwd van private en publieke partijen die samenwerken aan een kwaliteitsslag en de economische versterking van het rivierengebied.
- Er is veel gedaan aan visieontwikkeling. Er is een storyline, een inspiratieatlas en een masterplan gemaakt voor het gehele gebied en er zijn aparte beeldverhalen gemaakt voor vijf deelgebieden.
- De betrokken ondernemers zijn er in geslaagd om vier provincies te verenigen rond dit project.
- Voor een aantal locaties (zogenaamde 'plekken van ontwikkeling') zijn businesscases ontwikkeld.
- Dijk van een Delta heeft succesvol aansluiting gezocht bij landelijke trajecten om zodoende extra kennis te vergaren (NederlandBovenWater) en toegang te krijgen tot marketingmiddelen (Holland Naturally).
- De eerste stappen zijn gezet om een structuur tot stand te brengen die de komende jaren verder kan bouwen aan het samenhangende 'paraplu-project' Dijk van een Delta.
- In Zeeland is het beeldverhaal als basis opgenomen in de omgevingsvisie en economische visie. Andere provincies moedigen de betrokkenen aan om met concrete projectvoorstellen te komen. Deze zullen zij positief tegemoet treden.

Regionaal beeldverhaal Friese Meren

Na de bloeiperiode van de gastvrijheidssector in Zuidwest Fryslân in de jaren '60 en '70 van de vorige eeuw, ontbreekt het nu aan structurele vernieuwingen en ontwikkelkracht. Eén manier om de positie van Fryslân te versterken is door de watersportinfrastructuur

te verbeteren. De provincie investeert hier al meer dan tien jaar stevig in. Dat is van grote waarde, maar de ondernemers en de provincie zagen dat alleen aandacht voor de 'hardware' niet genoeg is; ook de 'software' vraagt aandacht. Gezamenlijk besloten zij in 2009 om een regionaal beeldverhaal te ontwikkelen om de economische groei en een betere ruimtelijke kwaliteit verder te stimuleren. In 2011 zijn er twee strategische ontwikkelkoersen voor het beeldverhaal benoemd: 'Zuiver en Puur' en 'Friesland, vaarschool van Europa'. 'Zuiver en puur' slaat op de eigenheid van Fryslân met o.a. de eigen taal, de dorpencultuur, het open landschap en een aantal sterke merken (Batavus, King). Met 'Zeilschool van Europa' wordt bedoeld dat de Friese Meren zich willen positioneren als hét zeil- en vaaropleidingscentrum in zomer en winter. Ook het beter verbinden van water en wal passen hierbinnen. De bedoeling is dat er producten, diensten en arrangementen komen die bijdragen aan het verder uitbouwen van deze twee lijnen.

Belangrijke resultaten tot nu toe:

- Provincie en ondernemers hebben gezamenlijk een ontwikkelkoers uitgezet.
- De ondernemers hebben zich verenigd in de Toeristisch Recreatieve Organisatie Fries Merenland.
- Het zelfbewustzijn van ondernemers is toegenomen: "wij moeten ons zelf vertegenwoordigen in gebiedsprocessen en dat kunnen we ook!".
- Provincie en ondernemers stemmen meer af dan in het verleden, bijvoorbeeld over publieke investeringen.
- Provincie en ondernemers werken samen aan concrete businesscases, zoals een bezoekerscentrum en E-bike Friesland.
- De gemeente Súdwest Fryslân heeft haar gemeentelijke visie in lijn met het beeldverhaal uitgewerkt.
- Diverse ondernemers denken na hoe zij op hun eigen bedrijf het beeldverhaal kunnen toepassen: kan ik nieuwe diensten bieden die passen binnen de thema's 'zuiver en puur' en 'vaarschool van Europa'? Een concreet voorbeeld is een bedrijf dat bij de verhuur van huisjes voortaan ook de mogelijkheid tot bootverhuur met instructeur aanbiedt.

Regionaal Beeldverhaal Parkstad Limburg

Het regionale samenwerkingsverband Parkstad Limburg heeft de regio de afgelopen tien jaar duurzaam getransformeerd van zwart (mijnverleden) naar groen. De regio is toeristisch succesvol ontwikkeld en heeft een aantal hoogwaardige attracties met bovenregionale aantrekkingskracht zoals SnowWorld, Gaiapark en

Megaland (Pinkpop). De omzet van het toerisme bedroeg in 2002/2003 115 á 125 miljoen euro, in 2006/2007 was deze circa 205 à 215 miljoen euro; een stijging van 75% in vier jaar. De doelstelling van de Strategische visie toerisme Parkstad Limburg is om in 2020 450 à 475 miljoen euro om te zetten, voornamelijk afkomstig uit verblijfstoerisme. In 2010 komt nog bijna 80% van de omzet uit dagtoerisme en 20% uit verblijfstoerisme; deze verhouding moet dus veranderen. Deze economische impuls is heel belangrijk voor Parkstad Limburg, want de bevolking krimpt snel. Daarnaast kan toerisme een positieve invloed hebben op het in stand houden van voorzieningen voor een aantrekkelijk leefklimaat. Een goed regionaal beeldverhaal kan een positieve impuls geven aan verdere groei, zeker in het verblijfstoerisme, en Parkstad Limburg toeristisch en anderszins nog beter op de kaart zetten.

Als stip op de horizon (2025) is gekozen: Parkstad, Capital of Green Art & Urban Design. Ofwel: wonen, werken en recreëren in een groene en dynamische stad. Deze visie is uitgewerkt in een plan van aanpak met een korte, middellange en lange termijn doel. Op korte termijn gaat het om het beter vermarkten van wat er nu al is, op de middellange termijn hoopt men de Leisurering te ontwikkelen (snelweg rond Parkstad waaraan leisureclusters worden gekoppeld) en op de lange termijn wil men via een IBA-traject (Internationale Bau Ausstellung) impulsen geven aan de regio.

Behaalde resultaten:

- De gedachte is ontwikkeld om te werken met groene clusters (natuur, rust) en rode clusters (urbaan, actief vermaak). Deze clusters zijn ook aangewezen en uitgewerkt door de Regio Parkstad.
- De stip op de horizon is bepaald en er is een plan van aanpak gemaakt met daarin een korte, middellange en lange termijn.
- Het marketingspoor (korte termijn-deel) is opgepakt door de VVV's en de ondernemers.
- Toerisme wordt via de IBA nadrukkelijk gekoppeld met andere sectoren.

Regionaal Beeldverhaal Veluwe

De gastvrijheidssector op de Veluwe heeft het moeilijk, ook door de concurrentie uit het buitenland. Om de concurrentiepositie te verbeteren moet de sector de kwaliteit van het product omhoog brengen. Voor de kleinschalige sector op de Veluwe is dat lastig. Veel van de verblijfsaccommodaties zijn zogenoemde papa- en

mamabedrijven zonder opvolging en met beperkte uitbreidingsruimte. Ook is de sector slecht georganiseerd waardoor deze, zeker gezien het economische belang, een te kleine rol in gebiedsprocessen heeft. De sector heeft inspiratie nodig, voor zichzelf én om nieuwe partijen te verleiden mee te bouwen aan een sterker product. Een regionaal beeldverhaal moet deze inspiratie en een nieuw richtinggevend perspectief leveren.

In 2009 hebben RGV, het VBT en de provincie Gelderland gezamenlijk een start gemaakt met het beeldverhaal Veluwe. In maart 2009 heeft er een bijeenkomst plaatsgevonden waarvoor bedrijven, overheden en intermediaire organisaties op het gebied van recreatie en toerisme en andere relevante beleidsterreinen waren uitgenodigd. De uitkomsten van deze bijeenkomst waren onvoldoende concreet en ontbeerden draagvlak bij potentiële uitvoerders. Dit had tot gevolg dat de energie bij de provincie en andere betrokken partijen wegvloede om verder met het beeldverhaal aan de slag te gaan. Echter; de problemen waar de sector mee te kampen heeft, bleven onverminderd groot.

Twee innovatieve recreatiebedrijven, RGV en Molecaten, hebben samen met de provincie in 2011 onder leiding van STIRR het initiatief genomen voor een vervolg op het beeldverhaal. Zij hebben met elkaar de belangrijkste problemen van de sector in kaart gebracht en kiezen nu voor een heel actiegerichte aanpak. Er worden geen weidse vergezichten geschetst, maar zowel RGV als Molecaten werken aan concrete businesscases waarover zij vervolgens een convenant willen sluiten met de meest relevante overheden. Deze convenant procedure kan ook door andere recreatiebedrijven gevolgd worden. De discussie heeft binnen de provincie mede geleid tot het opstellen van het Actieplan voor de Gelderse recreatiesector en is daarmee een voorbeeld van opschaling van een regionaal beeldverhaal.

Reeds bereikte resultaten

- Het beeldverhaalproces dat stilviel is mede op initiatief van ondernemers in samenwerking met de provincie nieuw leven in geblazen.
- Er ligt een probleemanalyse die gedeeld is met recreatiebedrijven die actief zijn op de Veluwe en een goed overzicht van wat er moet veranderen.
- Door RGV en Molecaten zijn businessplannen gemaakt voor concrete projecten en ingediend als pilot bij de provincie. De ervaringen met deze pilots vormen de basis voor opschaling.
- De provincie Gelderland heeft de resultaten uit het beeldverhaal traject gebruikt als input voor het provinciaal actieplan (opschaling).

Bossen van Bezinning

De provincie Brabant besloot in 2009 om het regionaal beeldverhaal *Bossen van Bezinning* vorm te gaan geven. De aanleiding was tweeledig. Enerzijds wilde de provincie het toerisme, en daarmee de economie, een impuls geven. Anderzijds was er de zorg over het leegkomen van steeds meer religieuze objecten die daarmee als drager van de cultuur en van het landschap weg dreigden te vallen. De urgentie om een toekomstplan te maken voor de vrijkomende religieuze gebouwen werd ook gevoeld door diverse kloosterordes en door de koepel daarvan, de Konferentie Nederlandse Religieuzen (KNR).

De plannen om het regionaal beeldverhaal vorm te geven zijn gaandeweg achterhaald door de actualiteit. De provincie had in de collegeperiode 2007-2011 formeel geen toeristisch beleid waardoor de prioriteit binnen de economische afdeling van de provincie om op dit project in te zetten laag was². Omdat het gebied niet was begrensd bleek het bovendien lastig om andere partijen (zoals ondernemers of gemeenten) aan te spreken. Niemand voelde zich verantwoordelijk waardoor er nooit een echte start is gemaakt. Toen vervolgens de Agenda van Brabant kwam, met daarin een lijn 'herontwikkeling van grootschalige erfgoedcomplexen' (met een bijbehorend budget van € 57,5 miljoen), leek het logischer om het project daarin onder te brengen. *Bossen van Bezinning* als zelfstandig beeldverhaal was hiermee van de baan.

Duurzame jachthaven van de toekomst

Aan de Brouwersdam zijn plannen om een jachthaven te realiseren, en gekoppeld daaraan een bungalowpark: De Duurzame Jachthaven van de Toekomst. Dit project ligt in het plangebied van het Regionaal Beeldverhaal Dijk van een Delta en heeft zich daarbij ook aangesloten. Als het plan doorgang vindt, gaat het om een project met een grote economische impact. Volgens de ontwikkelaar resulteert het project in een toegevoegde waarde van € 32,1 miljoen per jaar hetgeen goed is voor 525 FTE aan extra werkgelegenheid.

²Inmiddels is dit totaal veranderd. Recent stelde Provinciale Staten van de provincie Noord-Brabant het 'Beleidskader & Uitvoeringsagenda vrijetijdseconomie 2013-2020' vast. Daarmee kiest de provincie voor een stevige eigenwijze ambitie : 'Noord-Brabant, de meest innovatieve en gastvrije provincie van Nederland'.. Voor zichzelf ziet de provincie een rol als uitdager van partijen met de kwaliteit om actief partijen te verbinden.

Voor het Grevelingen-gebied is dat een interessant vooruitzicht. Het toerisme staat hier onder druk en ook anderszins stagneert de economische ontwikkeling. In het kader van de visie "Zicht op de Grevelingen" (2006) worden allerhande maatregelen genomen in het gebied maar die zijn vooral gericht op het vergroten van de ecologische waarden. Op het gebied van recreatie en toerisme wordt op de meeste plekken gekozen voor een extensieve ontwikkeling. De Brouwersdam wordt in deze visie juist genoemd als mogelijke plek voor intensieve recreatie. De realisatie van de Duurzame Jachthaven van de Toekomst wordt daarin als mogelijk element genoemd.

Resultaten tot nu toe:

- Er is een projectplan gemaakt door de ontwikkelaar.
- De ontwikkelaar (Zeelenberg Architectuur BV) is in gesprek met partijen in het gebied die nodig zijn om realisatie mogelijk te maken, zoals Groenservice Zuid-Holland, de provincies Zeeland en Zuid-Holland, Rijkswaterstaat en Staatsbosbeheer. Die gesprekken zijn in een vergevorderd stadium.

Meeting of the waters

Regionaal beeldverhaal 'Meeting of the waters' maakt onderdeel uit van pilotproject 'Dijk van een Delta', maar is ook een op zichzelf staand beeldverhaal. 'Meeting of the waters' laat zien hoe zeer het motto van Dijk van een Delta, 'over leven met water', op het Land van Heusden en Altena, de Biesbosch en zijn omgeving en de Drechtstedenregio van toepassing is. Voor het gebied zijn al langere tijd vele ambities en plannen, vooral van overheden. Er is een grote behoefte om nu de stap naar uitvoering te zetten. Daarbij wordt vooral inzet van ondernemers verwacht. In het kader van Regionaal beeldverhaal 'Meeting of the waters' ontmoeten belangrijke partijen elkaar en maken zij afspraken om de uitvoering daadwerkelijk ter hand te nemen. Vervoer over water is de drager van de gebiedsontwikkeling in deze regio.

Trekkers van dit beeldverhaal zijn Slot Loevestein, Plan Werthuysen, Parkschap Nationaal Park De Biesbosch, Molens Kinderdijk en Aqualiner. Het versterken van de verschillende elementen en die op een aantrekkelijke manier met behulp van Aqualiner aan elkaar koppelen is cruciaal voor dit beeldverhaal.

Belangrijke resultaten tot nu toe:

- Vanuit het grotere geheel van Dijk van een Delta is het een groep gelukt om zich te verenigen rond een deelgebied.
- Naast de ondernemers van het eerste uur zijn er nieuwe ondernemers en andere partijen aangehaakt.
- Er is een inspiratiedocument gemaakt voor dit gebied

- Er zijn enkele kleine maatregelen genomen waardoor het aantal toeristisch gebruikers van de waterbus (Aqualiner) al flink is gestegen. De Aqualiner werkt actief aan verdere groei.
- Er wordt gewerkt aan een investeringsagenda, gericht op concrete uitvoering.

Poort van Nederland

Regionaal beeldverhaal 'Poort van Nederland' is een zelfstandig project, maar is tegelijk ook een hoofdstuk in het verhaal van 'Dijk van een Delta'. Belangrijk in deze regio is dat er het begin ligt van onze unieke Nederlandse delta. Ook heel kenmerkend is het zand en grind dat een bijzonder verhaal vertelt. Tot slot geldt dat in deze regio veel maatregelen op stapel staan rond waterveiligheid. Dat kan een interessant thema zijn en ook een ontwikkeling om bij aan te haken (werk met werk maken). De bron voor dit beeldverhaal ligt bij recreatieonderneming Buitengoed de Panoven. Inmiddels zijn ook diverse andere partijen aangehaakt, zoals de provincie, een tweetal gemeenten, Staatsbosbeheer en RGV.

Ook hier geldt weer dat het niet zozeer een probleem is dat aangepakt wordt maar dat vooral wordt ingespeeld op kansen: het beter zichtbaar maken van de onbekende schatten die het rivierengebied heeft én de kansen die ontstaan door mee te liften in maatregelen rond waterveiligheid.

Resultaten tot nu toe:

- Vanuit het grotere geheel van Dijk van een Delta is het een groep gelukt om zich te verenigen rond een deelgebied.
- Naast de betrokkenen van het eerste uur zijn er nieuwe partijen aangehaakt.
- Er is een visie gemaakt voor dit gebied, een stip op de horizon.
- Buitengoed de Panoven had al langer uitbreidingsplannen. De gemeente was hierover terughoudend. Nu deze plannen deel zijn van het grotere geheel van een beeldverhaal is de gemeente aanzienlijk minder terughoudend.
- Het beeldverhaal heeft de ondernemers van de Panoven geholpen om te focussen en zo tot een meer gerichte kwaliteitsslag binnen het eigen bedrijf te komen.

Bijlage 2 Georganiseerde sessies en presentaties

- 4 september 2013 Aanbieding van het Advies All You Need is Lef aan rijk, provincies en ondernemers
- 17 januari 2013 Landelijk Congres Gastvrij Nederland, Leisure Port van Europa, met ruim aandacht voor regionale projecten
- 3 december 2012 Leersessie: "Met snelheid van plan naar uitvoering Een ontdekkingstocht a.d.h.v. een praktijkvoorbeeld"
- 19 juni 2012 Sessie voor pilottrekkers: uitwisseling van kennis en ervaring
- 19 juni 2012 Leersessie "Regionale beeldverhalen. Van plan naar uitvoering"
- 31 januari 2012 Sessie voor pilottrekkers: uitwisseling van kennis en ervaring
- 31 januari 2012 Leersessie Gebiedsfondsen en beeldverhalen

- 26 september 2011 Leersessie Nieuwe verdienmodellen
- 16 september 2011 Presentatie beeldverhalen bij beeldverhaal De Langstraat
- 29 augustus 2011 Leersessie Staatssteun
- 21 juni 2011 GLB en Toerisme presentatie voor IPO werkgroep
- 21 juni 2011 Presentatie beeldverhalen op bijeenkomst Vrijetijdsnetwerk: Leisure op eigen benen
- 7 juni 2011 Presentatie over beeldverhalen op bijeenkomst Lopend Vuur, NOC*NSF en provincies over de evenementenkalender i.r.t. de Olympische ambitie van Nederland
- 21 april 2011 Landelijk Symposium Regionale Beeldverhalen
- 31 maart 2011 Sessie voor pilottrekkers: uitwisseling van kennis en ervaring; presentatie over Geopark de Hondsrug

- 15 en 16 november 2010 Tweedaagse studiereis beeldverhalen bezoek Dijk van een Delta en Bossen van Bezinning
- 14 oktober 2010 Presentatie over beeldverhalen op OSO-congres 'toekomst in de recreatie en vrijetijdsector: ontwikkelingen en uitdagingen'
- 6 oktober 2010 Presentatie over beeldverhalen op symposium 'samenwerken aan regionale economie' van IPO op 6 oktober 2010
- 22 april 2010 Sessie voor pilottrekkers: uitwisseling van kennis en ervaring³
- 15 en 16 maart 2010 Tweedaagse inspiratietocht "Luctor et emergo" voor Dijk van een Delta⁴

³ Deze sessie vond plaats voordat het Kennisprogramma formeel van start ging. STIRR speelde al wel een actieve rol hierin, dit op verzoek van IPO en het ministerie van EZ.

- 10 december 2009 Afstemmingsoverleg trekkers pilots regionale beeldverhalen over opstart pilots⁵

⁴ Zie voetnoot 2

⁵ Zie voetnoot 3

Bijlage 3 Communicatie rondom Regionale Beeldverhalen

Op de website staat vermeld

Algemene inleiding over Regionale Beeldverhalen

Landelijke pilots, te weten:

1. Veluwe (Gelderland)
2. Bossen van Bezinning (Noord-Brabant)
3. Dijk van een Delta (Gelderland, Noord-Brabant, Zeeland en Zuid-Holland)
4. Parkstad Limburg (Limburg)
5. Friese Meren (Friesland)

Andere beeldverhalen

Adviescommissie

Publicaties

Toolkit, waaronder processchema, methodieken voor gebiedsontwikkeling, verdienmodellen in de vrijetijdssector, Wiki Natuur en Gastvrijheidseconomie

Verwoorden en verbeelden; de verschillende middelen die ingezet kunnen worden om een beeldverhaal te publiceren/promoten

Veelgestelde vragen

In 'Nieuws' in de rubriek 'Artikelen in diverse media' staan:

- All you need is lef, artikel in ROM
- Regionale beeldverhalen redden met lef, interview met Riek Bakker in Recreatie en Toerimse
- Adviescommissie Regionale Beeldverhalen ingesteld
- STIRR start kennisprogramma

In 'Nieuws' in de rubriek persberichten staat:

- Advies "All you need is lef" aangeboden
- Adviescommissie Regionale Beeldverhalen ingesteld
- STIRR start kennisprogramma

Bij de downloads staan:

- Factsheet Inspiratiereis the Broads: Britian's Magical Waterland (2012)

- Verslag leersessie 'Met snelheid van plan tot uitvoering' (2012)
- Factsheet Ervaringen met regionale beeldverhalen; een tussenbalans (2012)
- Verslag leersessie 'Regionale Beeldverhalen: van plan tot uitvoering' (2012)
- Factsheet gebiedsfondsen en beeldverhalen (2012)
- Factsheet Staatssteun en beeldverhalen (2011)
- Verslag Studiereis Regionale Beeldverhalen
- Regionale beeldverhalen (2011)
- Werk maken van regionale beeldverhalen
- Best practices onderzoek beeldverhalen in het buitenland (2010)
- Twee sterke verhalen
- Leisure Hotspots, filmpje
- Advies "All you need is lef"

In de nieuwsbrief zijn de volgende artikelen over Beeldverhalen verschenen

Nummer 1, juli 2009:

- Interview met Ger Pepels over Leisure Boulevard
- Discussie Regionaal Beeldverhaal: Is het beeldverhaal statisch of bevordert het juist dynamiek?

Nummer 2, november 2009:

- Dijk van een Delta; het verhaal van de rivieren
- Regionale Beeldverhalen in Gelderland

Nummer 5, juni 2010:

- Kennisprogramma Regionale Beeldverhalen
- Dijk van een Delta

Nummer 6, september 2010:

- Kennisprogramma Regionale Beeldverhalen

Nummer 7, november 2010:

- Storyline Dijk van een Delta uitgereikt aan John Jorritsma
- Studiereis Regionale Beeldverhalen

Nummer 8, december 2010:

- Adviescommissie Regionale Beeldverhalen
- Studiereis langs Regionale Beeldverhalen (het verslag)

Nummer 9, februari 2011:

- Voortzetting IPR&R en Kennisprogramma Regionale Beeldverhalen
- Regionaal Beeldverhaal Friese Meren

Nummer 10, april 2011:

- Symposium Vrije tijd en gebiedsontwikkeling: van visie naar praktijk De rol van beeldverhalen

Nummer 11, juni 2011:

- Adviescommissie Regionale Beeldverhalen
- Kennisverspreiding Regionale Beeldverhalen

Nummer 15, november 2011:

- De Langstraat, beeldverhaal over de schoenen- en lederindustrie
- Geld verdienen aan een regionaal beeldverhaal

Nummer 16, december 2011:

- Bleker continueert Kennisprogramma Regionale Beeldverhalen
- Leersessie gebiedsfondsen en regionale beeldverhalen

Nummer 17, maart 2012:

- Factsheet gebiedsfondsen en regionale beeldverhalen
- Kennisprogramma Regionale Beeldverhalen: Actiepunten 2012

Nummer 18, april 2012:

- Stand van zaken Regionaal Beeldverhaal de Veluwe
- Jachthaven van de Toekomst, duurzame toeristische ontwikkeling bij de Brouwersdam

Nummer 19, juni 2012:

- Leersessie 'Regionale beeldverhalen: van plan naar uitvoering'
- Factsheet als hulpmiddel bij gebiedsprocessen

Nummer 20, september 2012:

- Regio Parkstad op keerpunt van visie naar uitvoering

Nummer 21, november 2012:

- Tweede bezoek van de Adviescommissie aan Jachthaven van de Toekomst
- Vooraankondiging leersessie op 3 december 2012

Nummer 22, december 2012:

- Leersessie 'Met snelheid van plan naar uitvoering'
- Dijk van een Delta: van uitvoeringsprogramma naar investeringsprogramma

- Gebiedsprocessen in kaart gebracht

Nummer 23, januari 2013:

- Hoogwater- en waterveiligheidsproblematiek bieden kans: Adviescommissie Beeldverhalen

Nummer 24, maart 2013:

- Leisure Hotspot: regio Biesbosch
- Inspiratie voor nieuwe impuls project Noordkop Noord-Holland

Nummer 25, mei 2013:

- Programma Ruimte voor de Vecht: naar gezamenlijke publiek-private ontwikkeling
- Regionale Beeldverhalen in Den Bosch en Groningen

Nummer 26, juli 2013:

- Wikipedia van start
- All you need is lef: Advies van de Commissie Beeldverhalen
- Reis naar Broads heeft geïnspireerd

Nummer 27, oktober 2013

- Aanbieden advies All you need is lef
- Waterdriehoek